

Hayat Oyununun Yeni Perdesi: Sosyal Ağlar ve Gerçeklik Algısının Değişimi

Aynur KÖSE, Karadeniz Teknik Üniversitesi, akose@ktu.edu.tr

ÖZET

Teknoloji odaklı yaşam tarzı, diğer insanlarla ve dünyayla kurulan ilişkinin şeklini yani insanları ve olayları görme biçimlerini, algılama şeklini, düşünme tarzını ve davranış kalıplarını farklılaştırmaktadır. Özellikle internet teknolojisinin yaygınlaşması ve sosyal ağların hayatın ayrılmaz bir parçası haline gelmesiyle bireyler, farklı bir toplumsallaşma deneyiminin aktörleri haline gelmektedir. Bu dünyada kendi gerçekliğini ve kimliğini oluşturma gücüne sahip olan bireyler aynı zamanda dünyanın diğer ucundaki insanların gerçeklik ve kimliğini keşfetme imkanına da kavuşmaktadır. Bu bağlamda bireylerin bizzat kendilerinin yeni bir gerçeklik inşa etmelerine olanak veren sosyal ağlar, yaşadığı gündelik gerçekliklerde kendi varlığını kanıtlamaya çalışan insanoğlunun kimlik kazanma ve birey olma serüveninde bir dönüm noktasıdır. Ancak internetin sunduğu bu geniş ve hatta sonsuz imkanlar kişiyi kendisine yabancılaştırarak “sanal gerçekliği” gerçekmiş gibi algılama riskini de beraberinde getirmektedir. Yaşadığımız dünyayı ve parçası olduğumuz toplumları anlamayı amaçlayan bu çalışmada, günümüz insanının toplumsallaşma ve iletişim kurma sürecinde yoğun olarak kullanılan sosyal ağların, insanların gerçek dünyayla kurdukları ilişkiyi ve gerçeklik algılarını nasıl etkilediğini ortaya koymak hedeflenmektedir. Bu çerçevede sosyal ağları en fazla kullanan kesim olan gençleri temsilen, tesadüfi örneklem alma tekniğine göre seçilmiş 256 üniversite öğrencisine 33 soruluk bir anket uygulanmıştır. Araştırmada kullanılan ve 22 maddeden oluşan ölçek, beşli Likert tipi yanıt kategorisine sahiptir. Araştırma sonucunda ankete katılan gençlerin büyük bölümünün dünyaya açılan pencereleri konumundaki sosyal ağlarla yaratılan dünyanın gerçekliği konusunda şüphe duyduğu ancak yeni bir toplumsallaşma şekli ve aidiyet zemini olarak kullanmaya devam ettikleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Sosyal ağlar, gerçeklik, anket.

New Screen of the Life Game: Social Networks and the Change of the Reality Perception.

ABSTRACT *Technologically-focused lifestyle differentiates the shape of relationship with other people and the world, so, visual forms, perceptions, thinking styles and behavior patterns. Especially with the proliferation of internet technology and social networks, individuals are becoming actors of a different socialization experience. Individuals who have power to form their own reality and identity, at the same time have power to discover the reality and identity of people who live on the other parts of the world. In this sense, the existence of social networks is a turning point in the adventure of mankind becoming an individual and having an identity. However, these large and even indefinite possibilities internet gave us, bring a risk for people to suppose virtual reality as reality. In this study, we try to present that how social networks, used by modern day mankind for socialization and communication, affect reality perception of them and the relationship between them and the world. Within this framework, a survey (with 33 questions) was applied to 256 university student who were chosen according to incidental sampling method. Used in the research and the 22-item scale had a five point Likert type answer category. At the end of the research, it was established that, a large portion of students suspect the reality of the world that was created by social networks but also determined that they continued to use them as a new form of socialization and belonging ground.*

Keywords: *Social networks, reality, survey.*

Giriş

Tarihin her döneminde insanların yaşam şekillerini ve dünya görüşlerini biçimlendiren, değiştirip dönüştüren farklı belirleyiciler söz konusudur. Modernite öncesi dönemde geleneksel, kültürel ve dinsel değerler merkeze alınırken ve iyi-kötü, doğru-yanlış gibi kriterler bu değerlere göre belirlenirken, sanayi devrimi sonrası üretimin makineleşmesi ve şehirleşmeyle beraber toplumsal yapı radikal şekilde değişmiştir. Bu değişime bağlı olarak toplumsal gerçeklik ve bireylerdeki gerçeklik algısı, birey-toplum ilişkileri, toplumsal tabakalaşma, sıradan gündelik ilişkiler gibi pek çok unsur da dönüşüp farklılaştırmıştır. Bugünün dünyasına göz attığımızda ise yaşam tarzlarını, gerçeğe ulaşma biçimlerini, gerçeklik algılarını ve yorumlarını altüst ederek toplumsal ve kültürel bir değişim başlatan unsurların başında teknolojik gelişmeler gelmektedir. Özellikle 1980 sonrası iletişim ve enformasyon teknolojilerinde yaşanan hızlı gelişmeler yaşam şekillerini, insan ilişkilerini, iletişim tarzlarını, algılama biçimlerini kısacası gündelik hayatın seyrini doğrudan etkilemeye başlamıştır. Hayatın her anının izlenmeye değer, yaşamdaki her ayrıntının tüketilebilecek bir nesne haline geldiği bir ortamda, yaşanan köklü kültürel ve zihinsel değişimlerden bahsetmek insanların birbirleriyle ve gerçek hayatla kurdukları ilişkileri anlamak açısından doğru bir çıkış noktası konumundadır.

Enformasyon teknolojisindeki gelişmelerin yeni bir toplum biçimini, “ağ toplumunu” ortaya çıkardığını belirten Castells, bu yeni toplumda iktidar, güç, zenginlik, bilgi ve görüntülerin, maddi olmayan bir coğrafyada dolanarak ve değişime uğrayarak küresel ağlarda toplandığını belirtmiştir (2006: 540-543). Herkesin katkısına ve kullanımına açık olan bu teknolojik ortaklık, doğal olarak yaşam oyununa yeni kurallar getirmektedir. Zaman ve mekan farkını ortadan kaldıran ve gerçek ile hayali olanın sınırlarını belirsiz kılan bir ortam olarak internet, gerçekmiş gibi deneyimleyebileceğimiz bir dünya yaratmakta ve bu sanal dünyanın gerçekliği, gündelik hayatımızın ayrılmaz bir parçası haline gelmektedir (Timisi, 2003: 26, 152). Böylece ortaya yeni bir gerçeklik ve gerçeklik algılaması çıkmaktadır. Peki gerçek ve gerçeklik nedir?

Gerçek ve gerçeklik konusu tarih boyunca başta felsefe olmak üzere sanat, din, tarih, siyaset gibi farklı alanların inceleme konusu olmuştur. TDK’da gerçek, “Bir durum, bir nesne veya bir nitelik olarak var olan, varlığı inkar edilemeyen, olgu durumunda olan, hakiki, reel” olarak tanımlanmaktadır. Gerçeklik ise toplumsal olarak yapılandırılan ve üretilen bir şeydir. Gerçeklik ile bilmek arasındaki ilişkiye dikkat çeken düşünürler, bilmenin aslında nesne, olay ve olgulara “varlık kazandırmak” anlamına geldiği görüşündedir (Yılmaz, 2009: 30). Gerçeklik, fiziksel gerçekliğin farklı algılanışı ve öznel yorumu olarak değerlendirildiğindeyse varolan ve algılanan arasındaki ilişki esnek ve yoruma açık hale gelmektedir (Kuruüzümcü, 2007: 93). Bu noktada gerçekliğin nasıl algılandığı, yorumlandığı ve yaşam pratiklerine nasıl yansıdığı meselesi toplumları anlamak açısından önem kazanmaktadır.

İçinde yaşadığımız ve bizi yönlendiren gerçeklikler, genelde toplumsallaşma sürecinde öğrenilmektedir (McCarthy, 2002: 42-46). Birey doğumundan itibaren gerek gerçeklik algılamaları ve yorumları gerekse kendi benlik algılamaları açısından sürekli bir değişim içerisindedir. Kendi gibi düşünen, yaşayan, gerçeklik algılamaları ve pratikleri kendisi gibi olanlarla arasındaki farklılıkları sorgulamayan ve görmezden gelen birey, benzerlikleri ise vurgulayarak ve öne çıkararak ortak bir yaşam inşa etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda kendi gibi olan diğerleriyle benzer yaşam pratikleri geliştiren birey için gerçeklik, özümsemiş olduğu değerler bütünüdür. Ancak bu, toplumu oluşturan bireylerin tamamen birbirinin benzeri olduğu anlamına gelmemektedir. Zira bireyin yaşamdan ve gelecekte beklediği, davranış biçimleri ve değer tanımlarına göre gerçekliği algılama ve yorumlama pratikleri de farklılaşmaktadır (Büyükkantarçoğlu, 2006: 57-71). Çünkü toplumların inşa ettiği gerçeklikler yanında bireylerin de kendi gerçeklikleri vardır.

Bireyin değişen bir toplumsal yapı içinde çağın koşullarına göre varolabilmesi, parçası olduğu toplumun gelişimine katkıda bulunabilmesi, değerlerini sorgulaması, yeni ve farklı değerleri kendi gerçekliğini oluşturacak şekilde sıralaması ve yaşam pratiğine aktarmasında günümüz enformasyon teknolojilerinin belirleyiciliği her geçen gün artmaktadır (Büyükkantarçoğlu, 2006: 95-96). Buradan yola çıkıldığında, teknoloji çağının dijital verileri üzerine kurulu olan yeni iletişim teknolojilerinin, gerçek dünyanın sınırlarını ortadan kaldırarak kendine özgü karakter ve sınırları olan yeni bir dünya ve yeni bir gerçeklik inşa ettiği gözlenmektedir (Timisi, 2003: 172; Kuruüzümcü, 2007: 93). Deneyimlerin iletişikle

kurulduğu bu dünyada, görüntülerin yalnızca bilgisayar ekranında görünmediğini belirten Castells (2006), aynı zamanda inanmak için bir dünya yaratıldığını ifade etmektedir.

Baudrillard'ın (2011) simülasyon kavramı da, içinde bulunduğumuz gerçekliğin iletişim teknolojisinin yarattığı bir gerçekliğe dönüştüğünü açıklarken yararlanılacak kavramlardan bir diğeridir. Yaşadığımız sanal gerçekliğin içerisinde simüle edilmiş hayatlar sürdürdüğümüzden bahseden Baudrillard'a göre, postmodern enformasyon düzeninde gerçekliğin kitle iletişim araçlarıyla oluşturulması sebebiyle sahteyi gerçeğinden ve gerçek bilgiyi sözde bilgiden ayırmak neredeyse imkansızdır. Çünkü parçası olduğumuz dijital gösteri toplumunda kopya, gerçeğin yerini alarak her şeyi gösteriye ve eğlenceye dönüştüren bir tüketim ortamı yaratmaktadır (Baudrillard, 1991: 12). Mesafelerin ortadan kalktığını, gerçek ile sanal ya da kopya olan veya özne ile nesne arasındaki sınırların belirsizleştiğini savunan düşünür, artık herşeyin birbiri içine geçtiği ve özünü yitirdiği bir gerçeklik ortamında yaşadığımızı ve bunun simülatif bir yapı oluşturduğu görüşündedir. Böylece kopya edilen ve kopya eden arasındaki gerçeklik farkı ortadan kaybolmakta ve Baudrillard'ın (2011: 15-16) "hastaymış gibi" hissetmek ile doğrudan "kendini hasta hissetmek" arasındaki farkla anlatmaya çalıştığı gibi simüle edilmiş gerçeklik algısı devreye girmektedir. Kısacası internet teknolojisinin gelişmesi ile "sanal ortamlar", "yapay gerçeklik", "yaratılmış gerçeklik" gibi kavramlar daha sık duyulmaya başlamıştır. Bu noktada Orwell'in (1984) sistemin yarattığı "sanal gerçeklik" in gerçeğin yerine geçirilmeye çalışıldığı bir dünyayı konu edinen "1984" adlı kitabını ve gerçek kavramıyla ilgili sorgulamalarını anmak yerinde olacaktır.

Teknoloji odaklı yaşam tarzı, diğer insanlarla ve dünyayla kurulan ilişkinin biçimini buna bağlı olarak da olayları ve insanları algılama şeklini, düşünme tarzını ve davranış kalıplarını farklılaştırmaktadır. İnternet, özellikle sosyal paylaşım ağları bireylerin sosyalleşme ve sosyal iletişime geçme şeklini kökten değiştirmiştir. Teknolojinin hayatın işleyişinde ortaya çıkardığı bu radikal değişim, sosyal ağların olumlu ve olumsuz etkileri üzerine pek çok araştırmayı da beraberinde getirmiştir. Yapılan araştırmalarda internetin sanal bir gerçeklik yarattığı ve insanların her geçen gün sanal gerçeklik içinde daha fazla vakit geçirdikleri, bu sanal gerçekliğin gündelik yaşam gereksinimlerini de karşılayan yeni bir dünya tasavvuruna denk geldiği ve insanların bu mecralarda yeni bir dünya kurarak yaşadıkları yönünde sonuçlara ulaşılmıştır. Kimi zaman sanal dünya ile gerçek dünya arasındaki sınırın belirsizleştiği de belirtilmektedir (Özdemir, 2012). Bunun da ötesinde sanal ya da kurgulanmış gerçekliğin tek gerçeklik haline gelmesi söz konusudur. Bu süreçte sosyal ağlar, bireylerin bizzat kendilerinin yeni bir gerçeklik inşa etmelerine yardımcı olan ve geniş olanaklar sunan en önemli mecra konumundadır.

"Olmak" ile "Görünmek" Arasındaki Fark

Sosyal bir varlık olan insanoğlu, içine doğduğu toplumsal yapının belirlemiş olduğu kimliği ve bu kimliğe uygun statü, rol, sorumluluk ve sınırlılıkları da toplumsallaşma sürecinde öğrenmektedir. Toplumsal değişim ve toplum içindeki grupların birbirinden farklılaşması nedeniyle birey, farklı etkileşimler altında gerçeklik ve benlik algılamalarında ve kimlik tanımlarında değişim yaşamaktadır. Yani kendisine sunulanlar çerçevesinde bir kimlik

oluşturan birey, zamanla farklı birey ve gruplarla etkileşim, eğitim, toplumsal etkileşim ağı ve teknolojiden yararlanma sonucunda farklı kimlikler kazanmaktadır. Bireyin toplumsal gerçekliği algılama ve modelleme biçimindeki değişim nedeniyle toplumsal dünyanın gerçeklikleri bebeklik, çocukluk, gençlik ya da yetişkinlik dönemlerinde farklı şekilde deneyimlenmektedir (Büyükkantarcioglu, 2006: 13, 68-69). Yaşam boyu devam eden kimlik edinme sürecinde birey, modern toplumun getirdiği değişik statü ve roller çerçevesinde aynı anda birbirinden farklı pek çok hayatın da parçası konumundadır. Evde başka, okulda ya da işte başka rollere ya da ailede farklı, arkadaş ortamında farklı bir statüye sahiptir. Kimi zaman birbiriyle çelişen bu statü ve roller içerisinde kendisini diğer herkesten ayırma ve başkalarından farklılaştırma çabası içerisinde. Sıradan hayatının dışına çıkmak için hayali kimlikler inşa eden birey, kendisine ideal kimlikler kurgulamaya çalışmaktadır (Türkoğlu, 2010: 213). Gerçek hayatta olduğu insanı geride bırakarak şarkıda söylendiği gibi “Kendime yeni bir ben lazım”* arayışına girdiğinde ise teknolojinin sınırsız imkanları emre amade konumda yanı başında beklemektedir. Buradan hareketle internet teknolojisinin yaygınlaşmasıyla birlikte bireylerin farklı bir toplumsallaşma deneyimiyle karşılaştığını ve böylece kendi gerçekliğini ve kimliğini oluşturma ve başkalarının gerçeklik ve kimliğini de keşfetme fırsatı yakaladığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Gerçeklik algısının iletişim teknolojilerinin çerçevelediği sanal gerçeklikle yer değiştirmesi sonucunda insanların algı dünyasında, varolduğunu ve hatta yaşadığını ispat etmenin tek yolu sosyal ağlardaki görünürlükle mümkün görünmektedir (Köse, 2014: 198). Bu yönüyle sosyal ağlar, gerçekliğin farklı bir şekilde yaşandığı ve paylaşıldığı ortak bir toplanma merkezi olarak insanlara yeni bir kamusal alan sunmaktadır. Bu ortamda bireyler gerçek hayatın deneyimlerinden uzaklaşarak, sanal dünyanın yarattığı düş dünyasında gezinen seyyahlara dönüşmektedir. Ancak temelde kurgulanmış kimliklerle gerçekleşen bu iletişimde, “olmak” ile “görünmek” arasındaki karşılıklı ilişkide, sadece olanın mı görüldüğü yoksa görüldüğü gibi olmaya çalışan insanlar ordusunun mu ortaya çıktığı meselesi önem kazanmaktadır (Köse, 2014: 198). Zira teknolojinin sosyal ağlar vasıtasıyla bireylere sunduğu “dilediği kişi olma” imkanı, yaşadığımız dünyanın sınırlarını ortadan kaldırarak yeni kimlikler, yeni imajlar ve yeni gerçeklikler kurgulamaya olanak vermektedir.

Çağımızın moda kavramlarından olan sosyal ağlarla toplumsallaşma, yaşadığı gündelik gerçekliklerde kendi varlığının sesini duyurmaya çalışan insanoğlunun kimlik kazanma ve birey olma serüveninde ayrı bir yerde durmaktadır. Özellikle internet teknolojisi, aslında sıradan ve pasif tüketiciler olan bireyleri hayatın öznesi olmaya ve beş dakikalığına da olsa şöhret sarhoşluğunu yaşamaya davet etmektedir (Türkoğlu, 2010: 66). Bunun yolu ise Niedzwiecki’ye göre internetin egemen olduğu yeni dünyada, yalan sandığımız şeyin yalan olmadığını kabul etmek, kendinize yeni bir “siz” yaratmak ve kendi gerçekliğinizi oluşturmaktan geçmektedir (2010: 101-102). Nitekim sosyal ağlarda oluşturulan profil, kişinin kendisiyle ilgili üçüncü kişilerin fikir sahibi olması adına sunduğu, gerçek “sen”den öte inşa edilen “sen”le tutarlı bilgilerden oluşmaktadır (Burr, 2012). Ancak burada önemli olan nokta, sosyal ağlar aracılığıyla dünyayla paylaşılan “sen” sunulurken gerçek senin hayatı değil simüle edilmiş bir hayatın sunuluyor olmasıdır (Baudrillard, 2011: 15-16).

Burada “-miş gibi yapma” ya da “gibi olma” durumu yoktur çünkü kişi inşa ettiği bu kimliğin gerçekliği konusunda şüphe duymamaktadır.

İletişim teknolojisindeki gelişmelerin mümkün kıldığı yeni etkileşim tarzında ayrıca kimliklerin özgürce seçilmesi ve tanımlanması söz konusudur. Fiziksel görünümde oynamalar yapma ve hatta bütünüyle yeniden düzenleme olanağı sunan bu yapay ya da sanal dünyada “hayali seyircilere” nasıl görünüleceği meselesi önem kazanmaktadır (Oğuzhan, 2013: 83; Özkoçak ve Şener, 2013). Bu çerçevede insanların başkalarının onları izlediği ve nasıl değerlendirdiğiyle yani başkalarının gözünde nasıl göründükleri meselesiyle meşgul olma eğilimleri artmaktadır (Valkenburg vd., 2009: 585). Bunlarında sonucunda ise günümüzde iletişim, kurgulanmış kimlikler aracılığıyla yapılmaktadır. İşte bu nedenle Timisi (2003: 170-172), internet aracılı iletişimde hem kimliklerin hem de bu kimliklerle kurulan ilişkideki gerçekliğin kurgusal bir gerçeklik niteliği kazandığı görüşündedir.

İnternet teknolojisinin ayrıca “yaşanan zaman” ve “toplumsal zaman” şeklindeki modern zaman algısını değiştirdiği ve birbirinden ayırdığı ifade edilmektedir. Yaşanan zaman bizim içinde yer aldığımız ana ilişkin hissettiklerimiz; toplumsal ya da işlevsel zaman ise yapmak zorunda olduğumuz, zorunluluklar sonucunda biçimlenen zamandır. Bilgisayarın insanoğlunun zaman içerisindeki davranışlarını hızlandırabilen, durduran ve değiştiren bir hareket serbestliği sağlaması, zamanın bu gerçeklik içinde kurulma biçimini ve insanın dünyayı algılama şeklini değiştirdiği, yeni gerçeklikler yarattığı ve yeni kimlikler oluşturmaya zemin hazırladığı belirtilmektedir (Jones, 1997: 13’ten aktaran Timisi, 2003: 155). Böylece hayat oyununun sahnesinde, olmaya çalıştığımız kişi zamanla gerçekliğimiz olmaya başlamaktadır.

Aracılanmış iletişime özellikle de aracılanmış yüz yüze iletişime geçişle birlikte zamansal ve mekansal farklılıkların önüne geçerek günün her anında iletişim kurabilmek, Twitter örneğinde olduğu gibi günün her anına ve ayrıntısına ilişkin bir iletişimi beraberinde getirmektedir. Ek olarak enformasyon ya da bilişim toplumlarında birey, gündelik hayatın hemen hemen tüm pratiklerini internet üzerinden gerçekleştirebilmektedir. Böylece bireyin internet aracılığıyla tecrübe ettiği gerçeklik, toplumsal hayatında tecrübe ettiği gerçekliğe denk düşmeye başlamaktadır (Göker, Demir ve Doğan, 2010: 185). Kültürün iletişim süreci sonunda inşa edildiği düşünüldüğünde “gerçek” ve “sembolik temsil” arasındaki geçişkenlik ve insanın bu sembolik çevrede var olduğu ve eylemde bulunduğu gerçeği daha da belirginleşmektedir (Timisi, 2003: 152). Bu konuda Turkle, insanların artan şekilde gerçek adına gerçeğin temsillerini oluşturdukları görüşündedir (1995: 13’ten aktaran Timisi, 2003: 156). Özellikle paylaşım dayalı bir sosyal ortamın simüle edildiği sosyal paylaşım ağları, bireylerin duygu, düşünce, durum, resim, video, müzik gibi birçok paylaşım ile kurulan sosyal etkileşime zemin hazırlayarak sosyallığe ve sosyalleşmeye dair eylemleri, aslına uygun bir şekilde yeniden kurgulamaktadır (Göker, Demir ve Doğan, 2010: 186). Özellikle diğer insanlarla sosyal karşılaştırma yapmalarına imkan veren yapısı sayesinde sosyal ağlar, bireylerin kendilerine yeni gerçeklikler ve bunlarla bağlantılı yeni kimlikler inşa etmelerini mümkün hale getirmektedir.

Tüm bu değerlendirmelerden hareketle bir anlamda kendine ve yaşadığı gerçekliğe dışarıdan bakabilme çabasının bir ürünü olarak görülebilecek bu çalışmada, yaşadığımız dünyayı ve bir parçası olduğumuz toplumları anlamak için günümüz insanının toplumsallaşma ve iletişim kurma araçlarından biri olan sosyal ağların insanların gerçek dünyayla kurdukları ilişkiyi ve gerçeklik algılarını nasıl etkilediğini ortaya koymak amaçlanmaktadır. Bu çerçevede gençlerin sosyal ağların gerçekliğine ilişkin düşüncelerini tespit ve analiz etmeye yardımcı olacak bir anket tasarlanmıştır.

Yöntem

Çağımız insanı için internet teknolojisi ve dijital araç-gereçler günlük hayatın ayrılmaz bir parçasıdır. Durum böyle olunca iletişim ve enformasyon teknolojilerinin birey ve toplum üzerindeki etkilerini ve yaşanan toplumsal dönüşümün tarihsel ve toplumsal nedenlerini anlamaya yönelik toplum psikolojisi odaklı pek çok araştırma yapılmaktadır. Teknoloji aracılı toplumsallaşmanın insanların gerçeklikle kurduğu ilişkiyi nasıl etkilediğini incelemek amacıyla yola çıkan bu çalışmada, kendine özgü kuralları, dili ve pratikleri olan bilişsel ve sosyal bir mecra olan internetle hayatımıza giren sosyal paylaşım olgusu ile gerçeklik algısı arasındaki ilişkiye odaklanılmıştır. Yaşanan günün koşullarının insanı kendi gerçekliğine yabancılaştırdığına inanan Brecht'in, "insanın ancak yaşadığı durumdan uzaklaşırsa, aslında ne yaşadığının farkına varabileceği" (Türkoğlu, 2010:157) görüşünden hareketle, bir parçası olduğumuz ağ toplumunun "gerçek" ve "sanal gerçek" arasında yarattığı zihin karışıklığı incelenmeye çalışılmıştır. Araştırma tasarlanırken Parker ve Akçalı'nın (2012, 2013) çalışmalarından yararlanılmıştır.

İnternetin özellikle de sosyal ağların kullanıcılarının büyük bölümünü gençlerin oluşturmasından hareketle günümüz gençliğinin sahip olduğu zihinsel şemaları araştırmak, dünyaya, diğer insanlara ve kendi hayatlarına dair bakış açılarını ortaya koymak, gerçeğe ve sanala ilişkin görüşlerini incelemek açısından sosyal ağ kullanımına ilişkin veriler uygun bir ortam sunmaktadır. Buradan hareketle sosyal ağları aldıkları eğitimle doğru orantılı olarak yoğun şekilde kullanan İletişim Fakültesi öğrencileri örneklem olarak seçilmiştir. 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi'nde öğrenim gören öğrenciler arasından tesadüfi örneklem alma tekniğine göre belirlenmiş 256 gence, çalışmaya özgü tasarlanan 33 soruluk anket uygulanmıştır.

Anketin 5 sorudan oluşan birinci bölümünde yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf ve nereli oldukları gibi demografik bilgilere ilişkin sorular yer almaktadır. Ardından öğrencilerin genel sosyal ağ kullanımı alışkanlıkları anketteki 6 soru ile tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde katılımcıların hangi sosyal ağları kullandıkları, en fazla kullandıkları üç sosyal ağın hangileri olduğu, sosyal ağlarda ne kadar zaman geçirdikleri, hangi amaçla kullandıkları ve sosyal ağlarda en çok neleri paylaştıklarına ilişkin sorular yöneltilmiştir. Sonrasında ise araştırmanın kuramsal arka planından hareketle sosyal ağ kullanımı ve algısının gerçeklikle olan ilişkisini ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanan 22 maddelik ölçek uygulanmıştır.

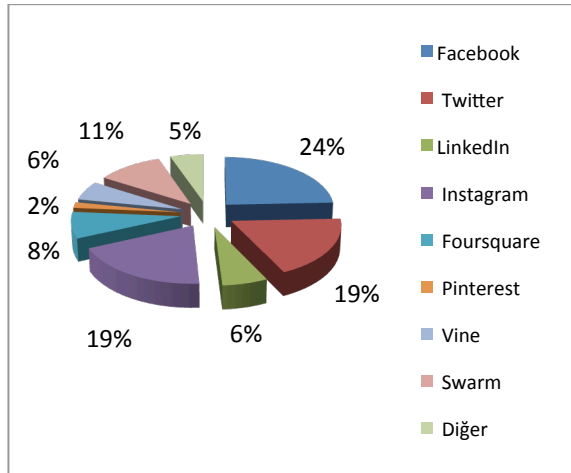
Ölçek geliştirilirken konuya ilişkin kuramsal bilgilerden hareketle sosyal ağların kimlik, olaylar ve ilişkilere dair gerçeklik algısını değiştirdiği yaklaşımına dayalı olarak bir madde

havuzu hazırlamıştır. Bu maddelerden oluşan ölçeğin ön uygulamasının ardından anlaşılmayan ve dil sorunları olan maddelerin çıkarılması ile 22 maddelik ölçeğe ulaşılmıştır. “Kesinlikle katılıyorum”dan “kesinlikle katılmıyorum”a kadar değişen beşli likert tipi derecelendirme içeren ölçek, örnekleme yer alan katılımcılara uygulanmıştır. Maddelerin puanlanmasında 5 “kesinlikle katılıyorum”, 1 ise “kesinlikle katılmıyorum” anlamına gelmekte ve yüksek puanlar sosyal ağların gerçekliği konusundaki olumlu tutuma işaret etmektedir.

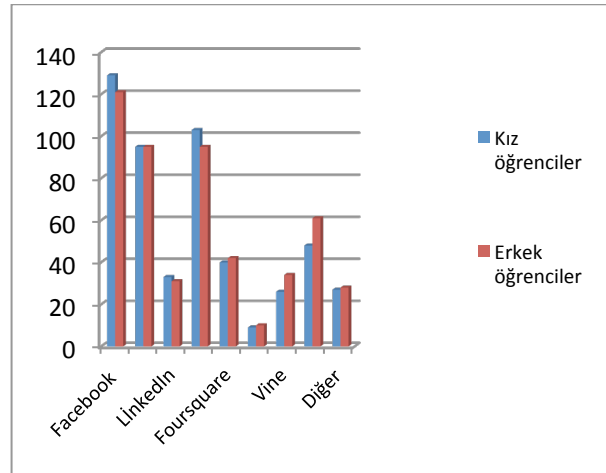
Analiz

Demografik soruların yer aldığı birinci bölümden elde edilen sonuçlara göre; örneklemin yüzde 54.7’si Halkla İlişkiler geriye kalan yüzde 45.3’ü ise Gazetecilik bölümü öğrencilerinden oluşmaktadır. Örneklemin yaş ortalaması ise 21’dir. Cinsiyet dağılımına bakıldığında ise katılımcıların yüzde 53.1’ini kız öğrenciler ve yüzde 46.9’sini ise erkek öğrenciler oluşturmaktadır. Birinci sınıfların örneklem içindeki oranı yüzde 33.6, ikinci sınıfların yüzde 41, üçüncü sınıfların 23,4 ve dördüncü sınıfların oranı ise yüzde 2’dir.

Öğrencilerin sosyal ağ kullanım tarzlarına ilişkin soruların yer aldığı ikinci bölümdeki sorulardan hareketle araştırmaya katılan öğrenci başına düşen sosyal ağ ortalamasının 4 olduğu görülmüştür. Öğrencilerin sadece yüzde 8.5’i tek bir sosyal ağ kullandığını belirtirken geriye kalan 91.4’ü iki, yüzde 77.7’si ise üç farklı ağ kullandığını belirtmiştir. Öğrenciler arasında 9 ve fazlası farklı ağ kullananların oranı ise yüzde 5.8 olarak tespit edilmiştir. Aşağıda sosyal ağ kullanım oranlarına ve sosyal ağ kullanımında cinsiyetler arasında farklılık olup olmadığına ilişkin grafikler yer almaktadır.

Şekil-1: Öğrencilerin kullandıkları sosyal ağlara göre dağılımı

Şekil-2: Kullanılan sosyal ağların cinsiyete farklılaşma oranı

Tüm dünyada olduğu gibi* öğrenciler arasında da en yaygın kullanılan sosyal ağ Facebook’tur. Örneklem içinde yer alan öğrencilere “Hangi sosyal ağları kullanıyorsunuz?”

* Dünya nüfusunun 1.379.633.980’ni yani yüzde 21’i Facebook kullanıcısı konumundadır. Detaylı bilgi için bkz. <http://www.boomsocial.com/Facebook/KanalIstatistikleri>

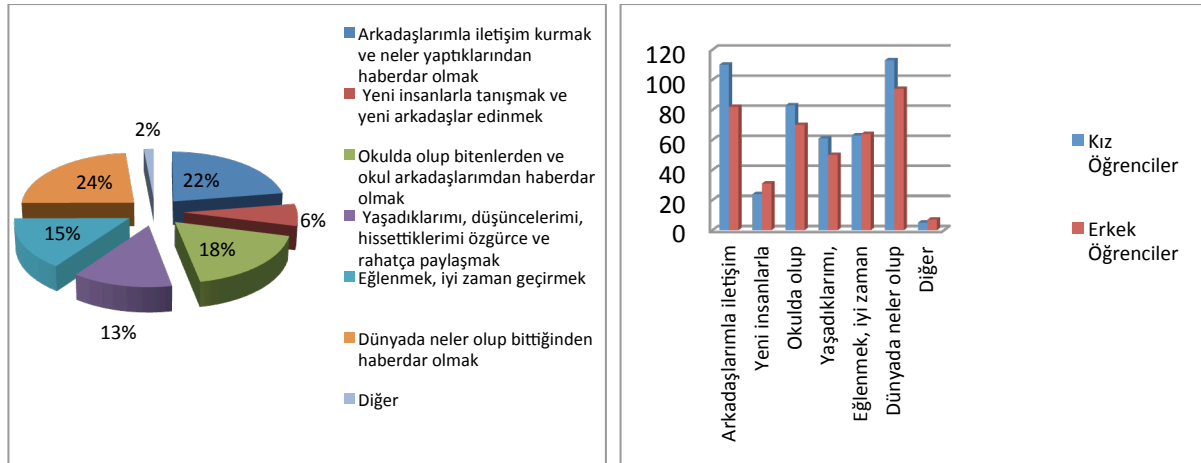
şeklinde sorulduğunda, yüzde 96'sı ilk sırada Facebook kullanıcısı olduğunu belirtmiştir. Araştırmada ayrıca öğrencilerden en çok kullandıkları üç sosyal ağı sıralamaları istenmiştir. Bu açıdan elde edilen veriler yorumlandığında ise aşağıdaki tablo ortaya çıkmıştır.

	1.sıra	2. sıra	3. sıra
Facebook	168	52	22
Twitter	43	55	63
Instagram	37	93	48
Swarm	2	6	27
LinkedIn	-	6	8
Diğer	6	20	31
Toplam	256	232	199

Tablo-1: Öğrencilerin en çok kullandığı üç sosyal ağın dağılımı

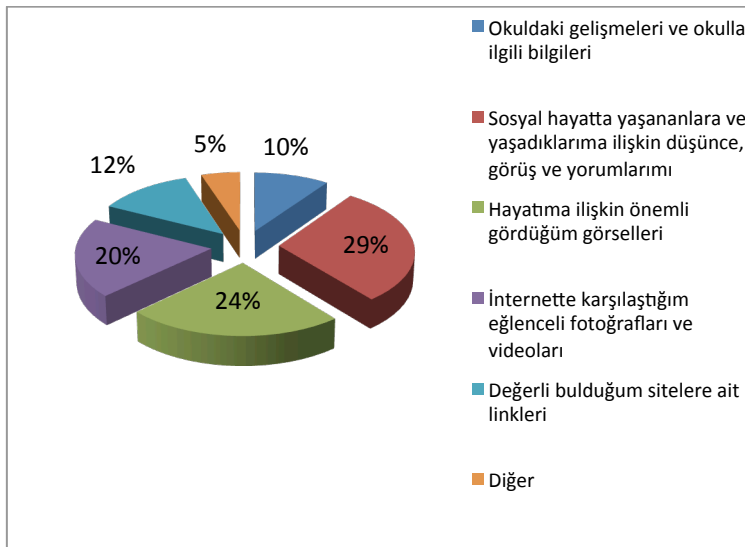
Günümüzde çok farklı içerik ve olanaklara sahip sosyal ağlar ortaya çıkmakla birlikte gençlerin ağırlıklı olarak Facebook kullanmaya devam ettikleri görülmektedir. Ağ tercihinin cinsiyete göre durumu değerlendirildiğinde bu açıdan anlamlı bir farklılıkla karşılaşmamıştır. Ankete katılan öğrencilerin sosyal ağ kullanımlarına ilişkin betimleyici nitelikteki diğer verilere göz attığımızda, öğrencilerin yüzde 93,8'i sosyal ağları her gün kullandığını belirtmiştir. Kullanım süreleri açısından cinsiyet arasında fark olup olmadığı incelendiğinde kız öğrencilerin yüzde 54,5'i ve erkek öğrencilerin yüzde 45,4'ü sosyal ağları her gün kullandığını belirtmiştir. Dolayısıyla sosyal ağları kullanım alışkanlıkları açısından cinsiyetler arasında anlamlı bir fark yoktur.

Sosyal ağlarda geçirilen süre açısından değerlendirildiğinde öğrencilerin yüzde 34'ü 1-2 saat; yüzde 25'i 1 saatten az; yüzde 24'ü 3-4 saat; yüzde 7'si 5-6 saat ve yine yüzde 7'si 7-8 saat ve daha fazla süre ile sosyal ağlarda zaman geçirdiğini ifade etmiştir. Cinsiyetler arası farklılık açısından değerlendirildiğinde ise kız ve erkek öğrencilerin birbirlerine yakın sürelerle sosyal ağlarda zaman geçirdikleri saptanmıştır. Kullanılan sosyal ağlara ve sürelerle ilişkin çizilen bu genel çerçevenin ardından öğrencilerin sosyal ağları en çok hangi amaçla kullandıkları ve neleri paylaştıkları sorulduğunda, öğrencilerin yüzde 24'ü dünyada olup bitenlerden haberdar olmak amacıyla sosyal ağları kullandığını belirtmiştir. Diğer kullanım amaçları ve kullanımın cinsiyete göre farklılaşma oranı aşağıdaki gibidir.

Şekil-3: Sosyal ağların kullanım amaçları Şekil-4: Sosyal ağların kullanım amacının cinsiyete göre farklılığı oranı

Sosyal ağların kullanım amaçlarının cinsiyete göre farklılaşma durumu incelendiğinde oranların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Aradaki tek fark erkek öğrencilerin yeni insanlarla tanışmak amacıyla sosyal ağları kız öğrencilere göre daha fazla kullandıklarını ifade etmeleridir. Öğrencilerin paylaşımlarının ne yönde olduğunu tespit etmek amacıyla sorulan “Sosyal ağlarda en çok neleri paylaşıyorsunuz?” sorusuna öğrencilerin yüzde 29’u “sosyal hayatta yaşadıklarına ilişkin düşünce, görüş ve yorumlarımı” cevabını vermiştir. Diğer kategorisinde yer alan yüzde 5’lik kesim ise sosyal ağlardaki paylaşımlarının mesleki gelişimlerini sağlayacak içeriklerden oluştuğunu belirtmiştir. Paylaşımlara ilişkin detaylar aşağıdaki tablodaki gibidir:

Şekil-5: Öğrencilerin sosyal ağlarda en çok paylaştıkları içerikler

Cinsiyet bağımsız değişkeninden hareketle sosyal ağlarda paylaşılanların farklılaşp farklılaşmadığına ilişkin karşılaştırma yapıldığında, erkek öğrencilerin sosyal ağları değerli görülen sitelere ilişkin linkleri paylaşmak konusunda kız öğrencilerden daha yoğun kullandıkları saptanmıştır. Bunun yanında “diğer” seçeneğinde tespit edilen mesleki

gelişime yönelik paylaşımlar konusunda da erkek öğrencilerin sosyal ağları bir mesleki gelişim mecrası olarak gördükleri tespit edilmiştir.

Anketin üçüncü bölümünde sosyal ağ kullanımı ve algısının gerçeklikle olan ilişkini ortaya çıkarmaya yönelik hazırlanan ölçek, üniversite öğrencilerinin oluşturduğu örnekleme uygulandığında, sosyal ağlara ilişkin gerçeklik ölçeğinin Cronbach Alpha iç-tutarlık güvenilirlik kat sayısı .73 olarak bulunmuştur. Örneklemdeki maddelerin güvenilirliğinin .60-.79 arası olmasının ölçeğin oldukça güvenilir olduğu anlamına geldiği düşünüldüğünde, sosyal ağların gerçeklik algısını nasıl etkilediğini anlamak üzere tasarlanan ölçeğin tekrar kullanılması halinde benzer sonuçların çıkacağını söylemek mümkündür.

Katılımcıların gerçeklik algılarının cinsiyetlerine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini ortaya çıkarmak üzere yapılan t-testi sonucunda ise $p=.000$ şeklinde bulunmuştur. Gerçeklik algısı ile $p<.05$ düzeyinde ($0,000<0,05$) cinsiyetler arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Bu anlamlı farklılığın hangi cinsiyette daha yüksek olduğu değerlendirildiğinde, kız öğrencilerin sosyal ağların gerçekliğine ilişkin algılarının (ortalama 5,95) erkek öğrencilerden (3,99) daha yüksek olduğu görülmüştür. Bu açıdan ölçekteki her bir madde ile cinsiyet arasındaki ilişki ve genel eğilim incelendiğinde öğrencilerin sosyal ağların gerçekliği konusunda zihinlerinde soru işaretleri bulunduğu tespit edilmiştir. Zira katılımcılar sosyal ağlarda sunulan kimliklerin ya da yer alan olayların gerçekliği konusunda şüphe ile yaklaşmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırmada teknolojik gelişmelerle hayatımıza giren ve sonrasında da hayatımızın odak noktası haline gelen sosyal ağların yaşadığımız hayata, insanlarla kurduğumuz ilişkilere, dünyada yaşananlara, gördüklerimize ve duyduklarımıza ilişkin nasıl bir gerçeklik algısı yarattığını anlamak üzere yola çıkılmıştır. Bu çerçevede katılımcılara, sosyal ağlardaki olayların gerçekliğine, kişilerin ve kimliklerin gerçekliğine ve kurulan ilişkilerin gerçekliğine dair görüşlerini ölçmeye yönelik sorular yöneltilmiştir. Verilen cevaplar birleştirildiğinde, insanların yaptıklarını sanal dünyada abartarak ve çarpıtarak sunmasının daha kolay olması nedeniyle öğrencilerin yüzde 61,8'inin sosyal ağlardan insanları tanımanın zor olduğunu düşündükleri tespit edilmiştir. Bunun yanında öğrencilerin 86,7'si sosyal ağlarda insanların başkalarının gözünde iyi bir konuma gelmek için kurgusal kimlikler oluşturduğu, dolayısıyla paylaşımların gerçekliği konusunda yüzde 62,8'nin şüpheleri bulunduğu görülmüştür. Bu cevaplar günümüzde internet teknolojisi ve sosyal ağların, gerçek dünyanın ve gerçek bedenlerin sınırlarından kurtularak yeni gerçeklikler ve yeni kimlikler inşa etmeye imkan tanıyan yapısı göz önünde bulundurulduğunda oldukça anlamlıdır. Öğrencilerin büyük bölümü sosyal ağların insanların gerçek kişiliğini yansıtmadığını düşünmekle beraber sosyal ağlardaki bilgiler ve görsellerin profil sahibinin gerçek kişiliğini yansıttığını düşünenlerin oranı da oldukça yüksektir: yüzde 64. Bu değerlendirmeler açısından cinsiyetler arasında ise anlamlı bir farklılık yoktur.

Öğrencilerin yüzde 68,3'ü sosyal medyanın oluşturduğu gerçekliğin günlük hayatın gerçekliğinin önüne geçtiğini düşünmekle beraber bu dünyanın sanal olduğunu dolayısıyla

gerçek yaşamla aralarında fark olduğunu ifade edenlerin oranı yüzde 71'dir. Sanal dünyanın gerçek hayatın kendisi olduğu saptamasına katılmayanların oranı ise yüzde 79,2'dir. Ancak gençlerin sosyal ağların sanallığı konusundaki netliklerine rağmen sosyal ağların gerçek ile sanalın yer değiştirmesine neden olduğu (yüzde 63.6), dolayısıyla gerçek hayattan ve ilişkilerden uzaklaştırdığı (yüzde 64.4), hayatımıza yeni insanlar kattığı ve bu insanların gerçek hayatımızın bir parçası olduklarını (yüzde 74.6) söyleyenlerin oranı da hayli yüksektir. Benzer şekilde sosyal ağlar vasıtasıyla tanıştığı insanlarla yüzyüze görüşmek isteyenlerin oranı da yüzde 53.1'dir. Gençlerin sosyal ağların gerçekliği konusundaki zihinlerindeki soru işaretlerine rağmen sosyal ağlar vasıtasıyla sosyalleşme çabalarının gerekçesi, bu ağların yüzde 53,9'luk bir kesim için aidiyet ihtiyacını karşılayan yeni bir toplumsallaşma şekline denk gelmesidir. Bu arada kalmışlığın net olarak ortaya çıktığı soru ise gerçek hayattaki arkadaşlarımızla sanal dünyadaki arkadaşlarımız arasındaki farka işaret eden ve sanal dünyadaki arkadaşlarımızın sanal arkadaşlarımız olduğu şeklindeki ifadedir. Bu ifadeye öğrencilerin yüzde 44'ü katılırken yüzde 38,6'sı katılmadığını, geriye kalan yüzde 17,4 ise kararsız kaldığını ifade etmiştir.

Sonuç olarak internet teknolojilerinin geldiği noktanın bir sonucu olan sosyal ağlar, günümüz insanını yeni bir toplumsallaşma ile tanıştırmıştır. Bireyin gündelik yaşamındaki zamansal ve mekansal sınırlamaları aşarak dünyanın çok farklı yerlerinden insanlarla etkileşim olanağı sunan sosyal ağlar, avantaj ve dezavantajlarıyla yüzyüze iletişime alışkın olan insanlar için uzaktan, korunaklı, kendi isteğine bağlı yeni bir sosyalleşme imkanı yaratmıştır. Böyle olunca da özel hayat, bireysellik, toplum gibi kavramların sorgulanmaya ve yeni değer ve anlayışlar çerçevesinde tanımlanmaya çalışıldığı bir zamanda toplumsal bilinç de yeni bir form kazanmaktadır.

Kaynaklar

Baudrillard J. (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde ya da Toplumsalın Sonu*. Çev: Oğuz Adanır, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Baudrillard J. (2011). *Simülakrlar ve Simülasyon*, Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Burr V. (2012). *Sosyal İnşacılık*. Çev. Sibel Arkonaç, Ankara: Nobel Kitap.

Büyükkantarcıoğlu N. (2006). *Toplumsal Gerçeklik ve Dil*, İstanbul: Multilingual.

Castells M. (2006). *Ağ Toplumunun Yükselişi, Enformasyon Çağı: Ekonomi, Toplum ve Kültür*. Çev: Ebru Kılıç, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi.

Göker G., Demir M. ve Doğan A. (2010). "Ağ Toplumunda Sosyalleşme ve Paylaşım: Facebook Üzerine Ampirik Bir Araştırma", *e-Journal of New World Sciences Academy*, 5 (2): 183-206.

Köse A. (2014) "Varoluşun Kaçınılmaz Görünürlüğü ve Sosyal Ağlar: Gençlerdeki Sosyal Paylaşım Algısının Değerler Açısından Analizi", *Uluslararası Gençlik ve Değerler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, Ankara, 181-201.

Kuruüzümcü R. (2007). “Bir Dijital Ortam ve Sanat Formu Olarak Gerçeklik”. *Sanat Dergisi*, 12: 93-96.

McCarthy E. D.(2002). *Bilgi Kültürü: Yeni Bilgi Sosyolojisi*. Çev. Figen Yılmaz, İstanbul: Çiviyazıları Yayınevi.

Niedzwiecki H. (2010). *Dikizleme Günlüğü*. Çev. Gökçe Gündüç, İstanbul:Ayrıntı Yayınları.

Oğuzhan Ö.(2013). Kendi Yanılsamasında Kendini İzlemek: Narsizmin Mecrası Olarak Facebook. Can Bilgili ve Gülüm Şener (Ed.). *Kültür, Kimlik, Siyaset*. Reklam Yaratıcıları Derneği ve Grafik Tasarım Yayınları, 67-91.

Orwell G. (1984). *1984*, İstanbul: Kelebek Yayınları.

Özdemir İ. (2012). “Sanal Kültür: Yanılsama mı, Gerçeklik mi?”, *Folklor/Edebiyat*, 18 (72): 13-34.

Özkoçak Y. ve Şener G. (2013). “Sosyal Ağlarda Görünür Olmak: Facebook Fotoğraflarında Bireyin Kendisini Sunum Stratejileri.” Bilgili, Can ve Şener, Gülüm (Ed.). *Kültür, Kimlik, Siyaset*. İstanbul: Reklam Yaratıcıları Derneği ve Grafik Tasarım Yayınları, 121-154.

Paker O. K. ve Akçalı S. İ. (2012). “Dinin Bireyselleşmesi: Üniversite Gençliği ile Bir Ölçek Çalışması”. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 11(4):1440-1459.

Paker O. K. ve Akçalı S. İ. (2013), “Laikliğe İlişkin Tutumlar Üzerine Bir Ölçek Geliştirme Çalışması”, *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 33 (1): 41-53.

Timisi N. (2003). *Yeni İletişim Teknolojileri ve Demokrasi*, Ankara: Dost Kitabevi.

Turkle S. (1995). *Life on the Screen: Identity in the Age of Internet*, Weidenfeldin & Nicolson, Londra.

Türk Dil Kurumu, Erişim tarihi: 05.02.2015,
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54d33a2e647c72.69378639

Türkoğlu N. (2010). *Toplumsal İletişim: Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*, İstanbul: Urban Yayınları.

Valkenburg P. Jochen P. M., ve Schouten A. P. (2006). Friend Networking Sites and Their Relationship to Adolescents' Well-Being and Social Self-Esteem. *CyberPsychology & Behavior*, 9 (5), 584–590.

Yılmaz B. (2009). “Gerçekliğin Toplumsal İnşasında Bilgi ve Bilgi Merkezi”. *Bilgi Dünyası*, 10 (1): 23-34.